

C.

VÝZKUM OPEVNĚNÝCH SÍDEL

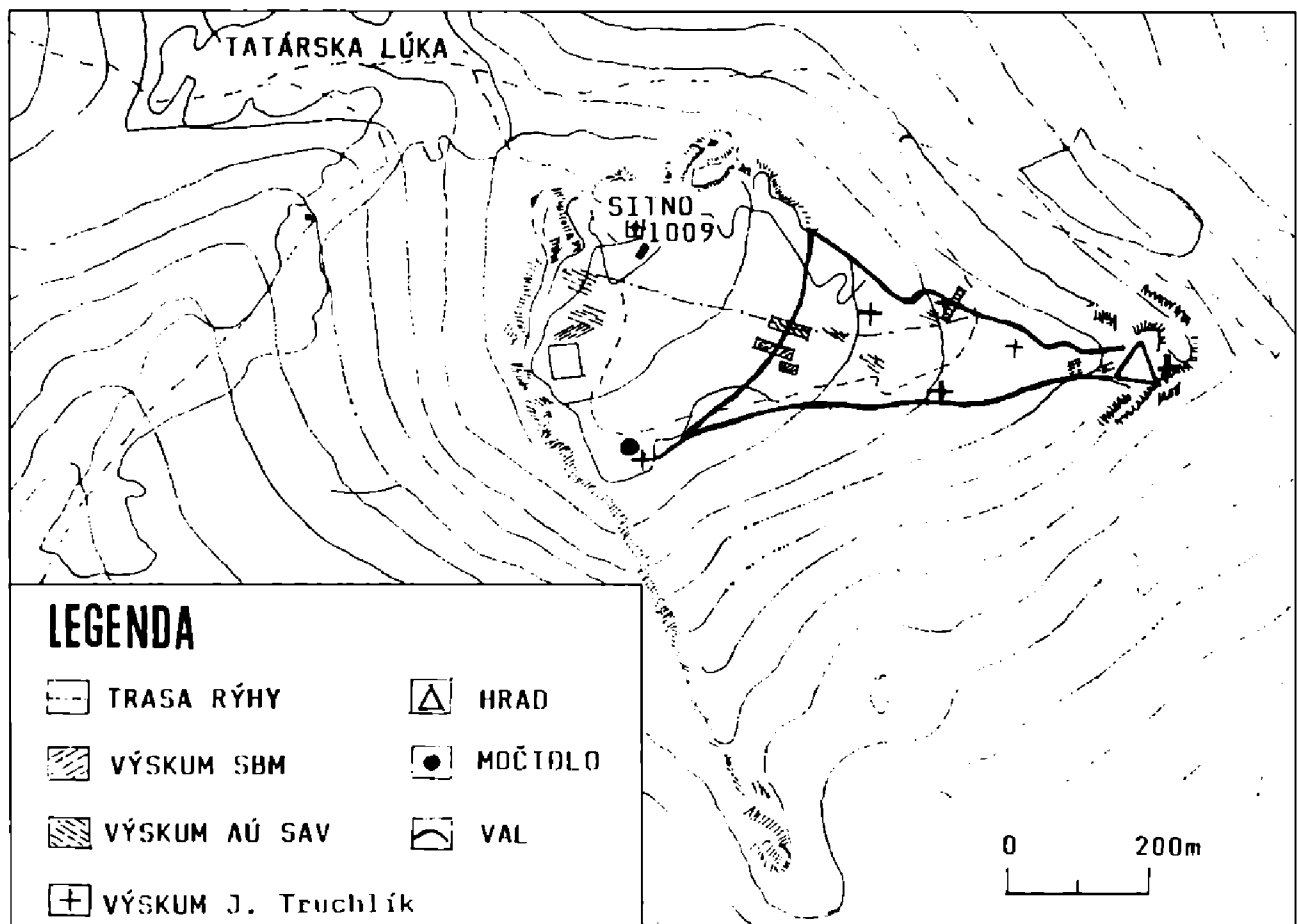
Pozoruhodné nálezy z hradu na Sitne pri Banskej Štiavnici

JOZEF LABUDA

K najstarším a najvýznamnejším archeologickým lokalitám Slovenska patrí Sitno pri Banskej Štiavnici. Ku vzniku povestí o lokalitách tohoto typu prispeli však zakaždým okrem miestnych názvov aj archeologické nálezy, ktoré bolo a dodnes je možné stretnúť pri povrchových prácach. Vykopávky A. Kmeťa, J. Truchlíka či výskumy inštitúcií SBM a AÚ SAV túto skutočnosť potvrdili (Labuda 1988).

Charakteristika lokality

Sitno (1009 m) predstavuje vyvýšeninu s lúčnym porastom, terasovite upravenú o veľkosti asi 16 ha. Z troch svetových strán (S, Z, J) obklopujú Sitno strmé bralá, takže pre vozovú dopravu je prístup možný len od východu. Tieto geografické danosti mali vplyv na lokalizovanie hradiska v dobe bronzovej (1200–800 pred Kr.), osídlenia v dobe laténskej (Žebrák 1983), no najmä vybudovania stredovekého hradu v blízkosti prístupovej cesty do opevnenej časti bývalého hradiska (obr. 1). Kamenný hrad na východnej ostrožne vrchu predstavoval hlavný strategický bod celej fortifikácie. Možno konštatovať, že

Obr. 1. Pôdorys lokality. Kresba autor.

80 % nálezov z lokality pochádza z areálu hradu, najmä hradného smetiska. Ostatné nálezy sa našli na terasách Sitna, ktoré boli vybudované v praveku, ale využívané aj v stredoveku či v novoveku.

Archívne pramene

Tento druh pramenného materiálu sa o lokalite zmieňuje veľmi sporadicky. Pomenovanie vrchu dnešným názvom je známe už od 13. storočia; roku 1290 je doložená osada Beluj pod vrchom Sitno (terra Bell vocata sub monte Scycen). Aj v ďalších storočiach sa Sitno spomína ako zalesnený vrch, pričom údaje o hrade sa uvádzajú neskôr (Zrebený 1978). Konvent blahoslavenej P. Márie v Šahách roku 1536 vydal transumpt listiny Ľudovíta I. z roku 1368, v ktorej sa rieši spor vo veci hraníc lesov medzi Banskou Štiavnicou a Prenčovom, kde sa nachádzajú lesy na vrchu Sitno. Zaujímavý je údaj z roku 1551, kde sa pod jedným názvom hovorí o Sitne aj ako o Otzelsbergu, vzdialenom od Banskej Štiavnice na pol míle. Konkrétne správy o hrade sa objavujú v súvislosti so zaujatím hradu M. Balašom a snahou kráľovského vojska o jeho znovuzískanie v r. 1548 (ŠOKA Banská Štiavnica. Fond Magistrát mesta Banskej Štiavnice, inv. č. 1346). Kto bol vlastníkom hradu pred týmto zaujatím, písomné pramene mlčia. V druhej polovici 16. storočia, keď hrad plnil strážnu funkciu pre širšiu oblasť stredoslovenských banských miest pred tureckým nebezpečenstvom, sa písomné pramene zmieňujú takmer výlučne o vojenských záležitostiach:

1562 – Štefan Dobó, kapitán 7 banských miest po J. Balašovi, prikázal doplniť Sitno 42 pešiakmi.

1564 – spomína sa svadba v hradnej kaplnke.

1565 – Ján Kružič, kapitán čabradského a sitnianskeho hradu, prestaval 600 dukátov pri obnove jemu zverených pevností.

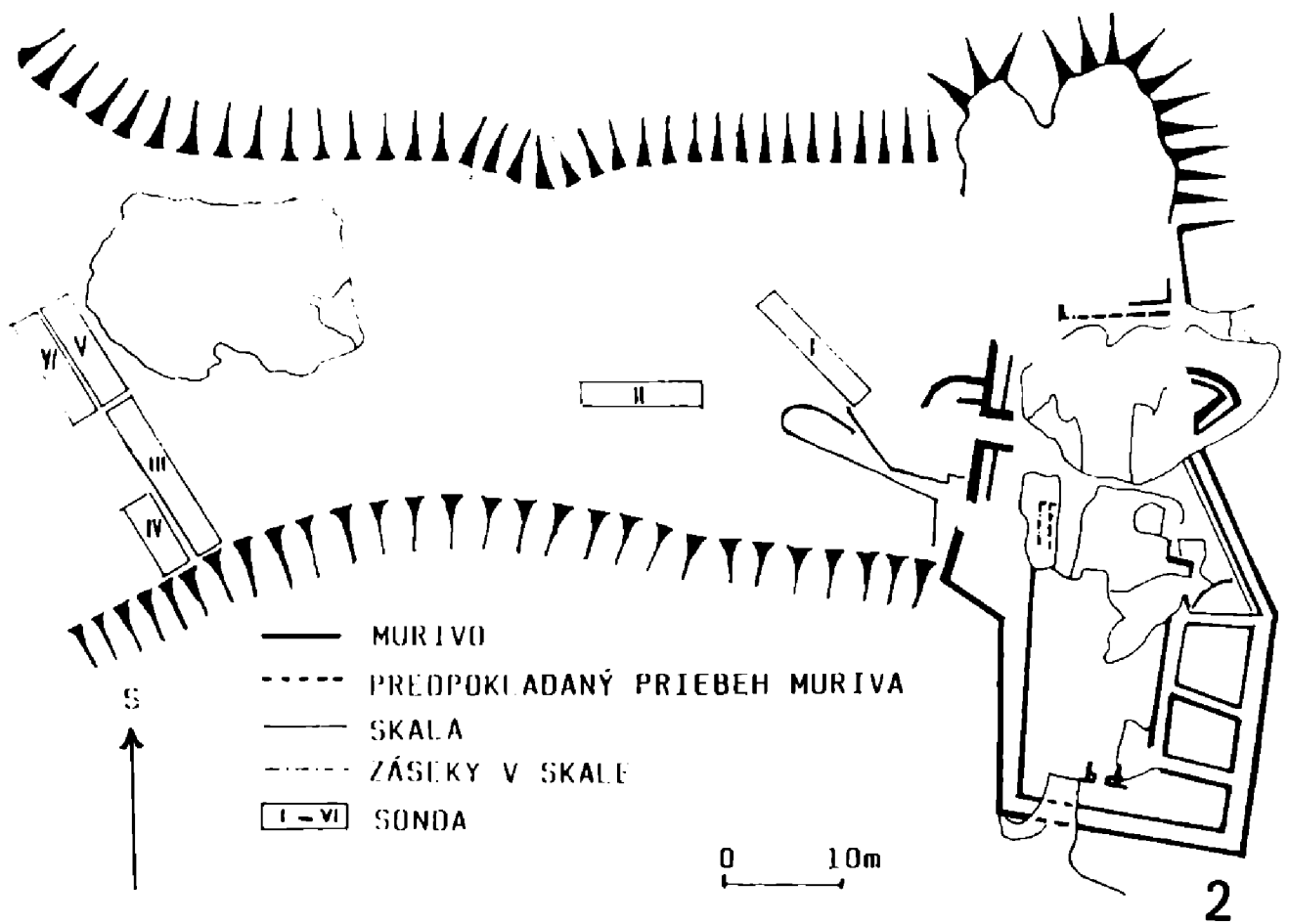
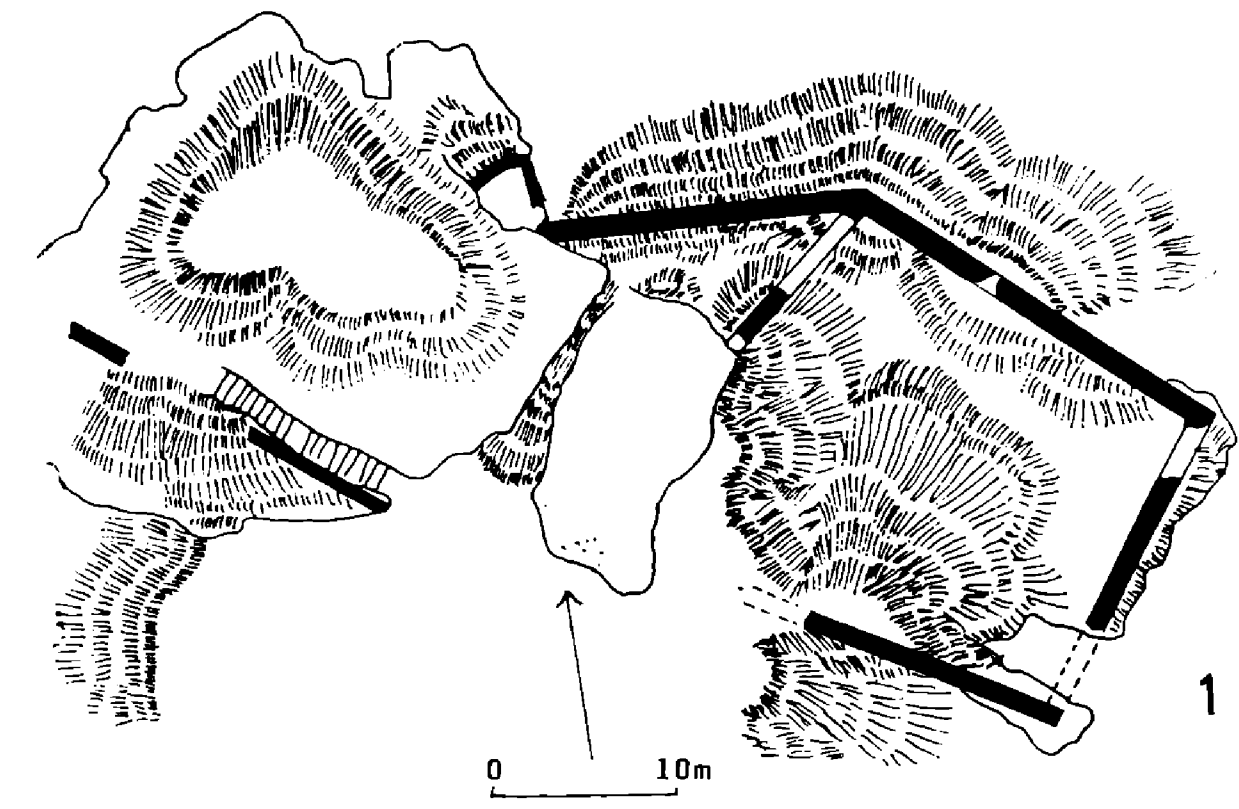
Koncom 16. storočia sa posádka na Sitne nespomína (Matunák 1983, 124, 178, 189).

Za vojenské zásluhy proti Turkom daroval kráľ Ferdinand I. roku 1629 donačnou listinou panstvá Čabrad' a Sitno Petrovi Kohárymu, čím aj hrad Sitno prešiel do trvalého vlastníctva Koháryovcov (ŠOBA v Banskej Bystrici. Sprievodca po archívnych fondoch II. Banská Bystrica 1969, 7). Hoci za pôvodné sídlo rodu Koháryovcov sa uvádza hrad Čabrad', nemožno vylúčiť predpoklad, že Koháryovci určitý čas sídlili na Sitne. Roku 1703 hrad obsadili kuruci, ktorí ho po opustení úplne zničili (Fialová–Fiala 1966, heslo hrad Sitno).

Archeologické výskumy na lokalite

Z lokality Sitno disponujeme početnými nálezmi, pochádzajúcimi v najväčšom rozsahu z vykopávok J. Truchlíka (1964–1986), ktoré sú uložené v SBM Banská Štiavnica. Obdobie praveku dokumentujú zasa najmä nálezy z vykopávok A. Kmeťa, SBM a AÚ SAV v Nitre. Ťažisko Kmeťových nálezov obdobia stredoveku sa viaže na areál hradu a miest pri tzv. vstupnej bráne. Na nádvorí objavil hradnú cisternu, ktorú pôvodne nazval pivnicou a neskôr šachtou. V miestach tzv. brány sa našli ojedinelé nálezy keramiky, železné predmety, ale i troska (Medvecký 1924). Nálezy trosky v popolovitej vrstve považoval za dôkaz existencie kováčskej vyhne obdobia stredoveku. Tento jeho záver možno považovať za reálny, nakoľko aj výskum AÚ SAV potvrdil v týchto miestach existenciu výraznej nálezovej vrstvy (Žebrák 1983, 266).

Podstatne nový obraz o pôdoryse hradného areálu (obr. 2), ale aj funkcie Sitna v minulosti sme získali z vykopávok už spomenutého J. Truchlíka (zomrel v r. 1988) a jeho nasledovníkov (SZOPK v Banskej Štiavnici v spolupráci so SBM a PÚ Banská Štiavnica). Najväčší prínos J. Truchlíka k histórii Sitna možno vidieť vo viacerých rovinách: 1. Z areálu stredovekého hradu a najmä hradného smetiska disponujeme nateraz najpočetnejšie zastúpeným materiálom napr. mincí, predmetov dennej potreby (kostená, kovová industria) z prostredia stredovekých hradov na Slovensku. Po vyše dvadsaťročnej prá-

Obr. 2. Pôdorys stredovekého hradu, situácia v časoch A. Kmeť'a (1) a v r. 1978 (2). Kresba autor.

ci a používaní 3 druhov preosievacích sít to neprekvapuje. Materiál zatiaľ nie je spracovaný. 2. Okrem zistenia nových objektov na tzv. druhom hrade má v rámci odkrytých architektúr najväčší význam objav barbakanu v bezprostrednej blízkosti hradu a hradnej cisterny. Barbakan je od tohto roku konzervovaný SZOPK (kolektív vedený MUDr. P. Šášovom). 3. Sporadické vykopávky J. Truchlíka na jednotlivých terasách Sitna priniesli okrem početného keramického materiálu mladšej doby bronzovej aj nálezy v podobe visiacich zámkov, kadlubu na odlievanie štítkových prsteňov či konských ostrôh z 12.–15. stor. Tým sa dokázalo kontinuálne osídlenie Sitna v období stredoveku, a to nielen hradu.

Archeologické výskumy SBM v r. 1970, 1978–1979 sa koncentrovali na miesta plánovanej výstavby televíznej retranslačnej stanice na vrchole Sitna, ďalej na zistenie charakteru a datovania tzv. priečného valu, aj do hradného areálu. Zo všetkých týchto polôh sa zachovali predmety obdobia stredoveku. Sondy v bývalom nádvorí poukázali na existenciu voľnej nezastavanej plochy nádvorí. V týchto miestach možno pozorovať valové opevnenie, ktoré sa zo severu a juhu pripája k hradnej skale. Zuzujúci sa priestor pred hradom prepojili priekopou (13.–15. stor.). V 16. stor. sekundárne zapustili do nej jamu na skladovanie vápna. Hradná priekopa priniesla vo výplni početný stredoveký a praveký inventár. Ako ukázal výskum valu AÚ SAV (pod vedením P. Žebráka) v blízkosti vstupnej brány do opevneného areálu Sitna, nad základňou pravekého valu sa nachádzal mohutný kamenný múr, spájaný maltou. Vybudovanie tohoto mohutného opevnenia možno časovo zaradiť do polovice 13. stor., kedy postavili aj samotný kamenný hrad. Prestavanie pravekého valu na stredoveký múr a prepojenie s hradom bolo nutné aj z hľadiska fortifikácie, pretože hrad vybiehal ponad kľukatiacu sa prístupovú cestu pod ním. Sporadické odkryvy J. Truchlíka v 80. rokoch medzi polohou Granty a stredovekým múrom naznačili existenciu kamenných architektúr, ktoré plnili už v predpolí hradu obranné účely. Nie náhodou sa tu našla aj jama na pálenie vápna. Výskum v týchto miestach je potrebné v budúcnosti rozšíriť.

Materiálna kultúra

Z hradu na Sitne, ale aj z okolitých terás disponujeme početne zastúpeným materiálom najmä z obdobia stredoveku a najmä z vykopávok J. Truchlíka. Z hľadiska tematiky tohoto príspevku ide len o výber niektorých nálezov, ktoré budú detailne analyzované až po komplexné publikovanie materiálnej kultúry Sitna.

Keramika

Ako pri iných lokalitách, aj na Sitne tento druh nálezov má najpočetnejšie zastúpenie. Predovšetkým z areálu hradného smetiska. Rovnako aj objekt hradnej priekopy a sekundárne do nej zapustenej jamy na skladovanie vápna obsahovali veľké množstvo keramického materiálu. Hradná priekopa sa v 16. stor. stala druhým smetiskom. Najstaršie keramické nálezy v rámci stredovekého vývoja hradu možno zaradiť do 12. storočia, hoci pri niektorých keramických fragmentoch možno túto hranicu posunúť už do 11. storočia. Takáto istá situácia je aj na lokalite Staré mesto (Glanzenberg) v Banskej Štiavnici, kde niektoré neforemné tvary, hrubozrný materiál a jednoduchá rytá výzdoba po obvode (vlnovka, vodorovné ryhy) naznačujú túto možnosť časového zaradenia. Ani z historického hľadiska nič nebráni tejto konštatácii, nakoľko región v tomto období bol vyhľadávaný kvôli eksploatacii rúd, len rozsah bol obmedzený. Niektoré ďalšie nálezy zo Sitna rovnako umožňujú posunúť horizont stredovekého osídlenia už do 11. storočia, hoci nie sú stratigraficky podložené.

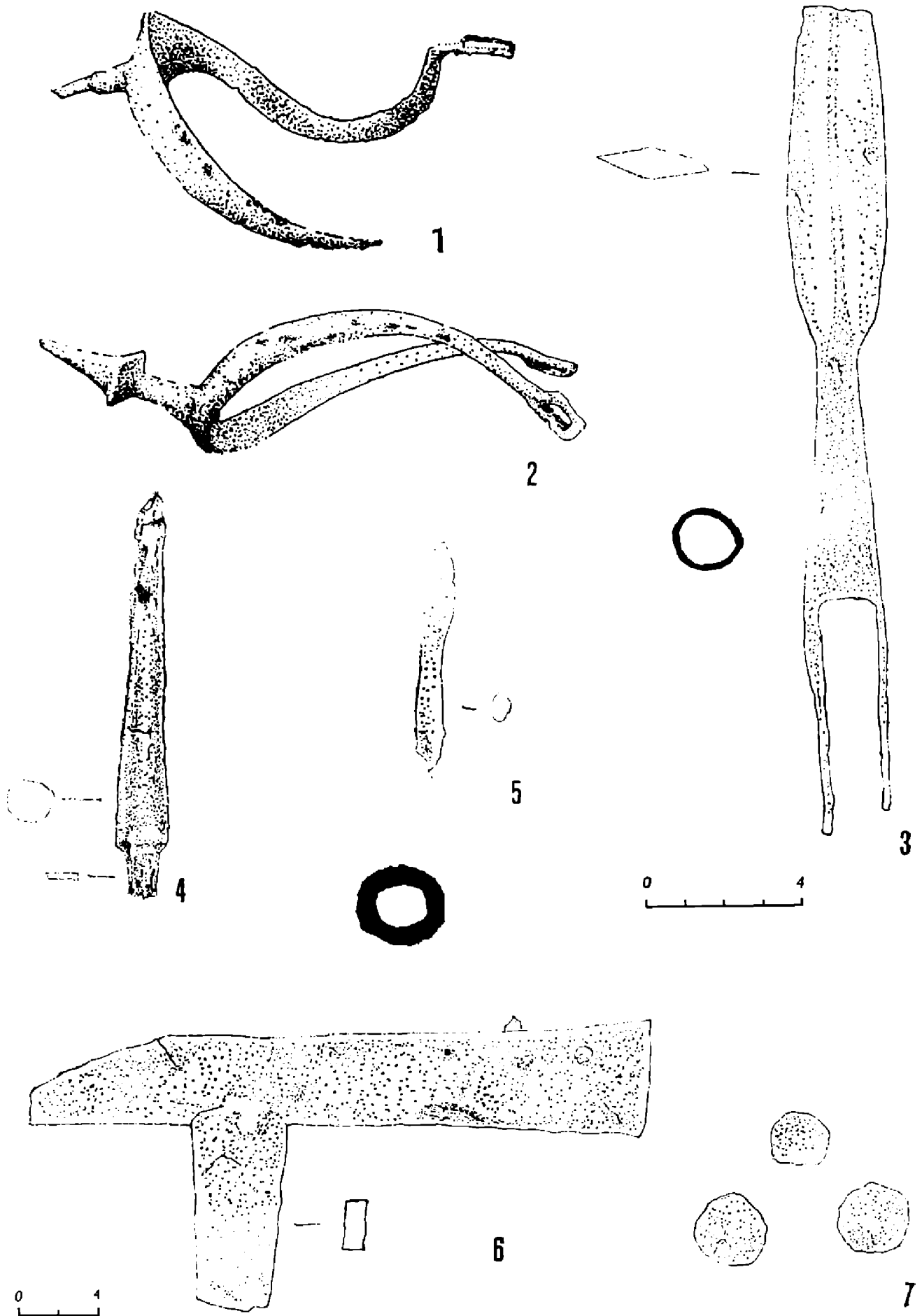
Charakterom ide o bežnú kuchynskú keramiku hnedej, sivej, čiernej, ale aj bielej farby aká sa nachádza v Banskej Štiavnici a okolí. Samozrejme, že v celom rozpätí stredoveku až neskôr. Hrnčiarske dielne na výrobu hlineného riadu boli zrejme v blízkych osadách Beluj a Preňčov, kde sa nachádzala kvalitná hlina, intenzívne ťažená až do začiatku

20. storočia (Kuka 1984, 631). Tieto osady v celom svojom vývoji inklinovali k Sitnu, neskôr sa stali súčasťou sitnianskeho hradného panstva.

Osobitnú pozornosť v rámci keramického sortimentu zasluhuje technická keramika (kapelky, téglyky), ktorá vzhľadom na blízkosť rudných žíl nie je až takým prekvapením. Hoci na Sitne dobývacie práce nepredpokladáme, i keď existovali aj také interpretácie (J. Truchlík), tento druh nálezov (popri troske, vzorkách rudy) súvisí so skúšobníckymi prácami, resp. s priamou výrobou kovových výrobkov (kadlub na štítkové prstene). Technickú keramiku nachádzame prevažne na terasách Sitna a nie v bezprostrednej blízkosti hradu. V tomto prípade ide o dôkaz záujmu obyvateľov Sitna o rudné bohatstvo regiónu nielen v čase vojenských stretov. V tomto sa opäť natíska určitá paralela medzi Starým mestom v Banskej Štiavnici a Sitnom. Terasovite upravený terén Starého mesta bol osíd-

Obr. 3. Nálezy kachlíc z areálu hradu. Kresba Z. Murgašová.

Obr. 4. Výber kovového materiálu z temena Sitna a Hradu. Kresby autor.

lený v priebehu celého stredoveku, keď výšinné polohy predstavovali miesta správnych a fortifikačných objektov hradu. Terasy na Sitne boli rovnako intenzívne osídlené a ukazuje sa, že nielen v čase vojenských nepokojov.

Dôkazom výrazného postavenia hradu na Sitne v sieti hradov na Slovensku je prítomnosť kachliarskej keramiky, najmä jej rozmanitosť (zatiaľ nespracovaný materiál). K fragmentálne zachovným tvarom patria napr. kachlice z bielej hliny s motívom typickým pre stredovek – sv. Juraj na koni s kopijou či sv. Alžbeta Durínska, držiaca kôš s kvetinami (obr. 3). Tento druh kachlíc 15. storočia zatiaľ nemožno priradiť k už známej dielni z Banskej Bystrice, ktorá produkovala svoje výrobky aj pre Banskú Štiavicu. Jej lokalizácia je otvorená.

Kovy

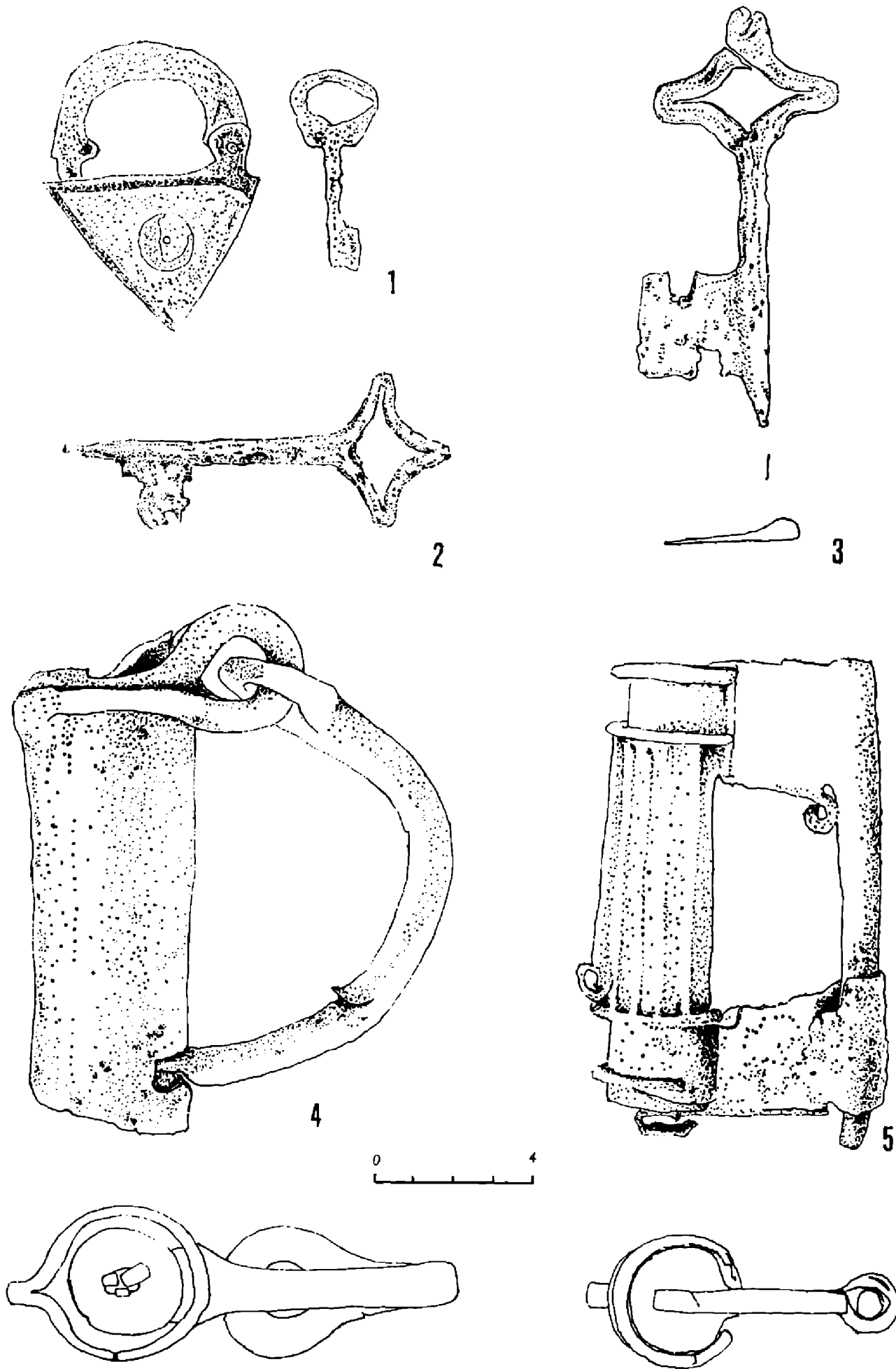
Popri keramike k najpočetnejšie zastúpeným nálezom z hradu na Sitne patria predmety kovárskeho či šperkárskoho remesla. Prevažuje železo, bohato je zastúpený bronz (šatové spony, špendlíky, ihlice, knižné kovanie, kresadlo a iné), menšiu skupinu reprezentuje olovo (gulky, plomby, kovanie). Najstarší nálezový horizont dokladujú ostrohy ako súčasť výstroja stredovekého jazdca (obr. 4:1, 2), ktoré patria do skupiny ostrôh s bodcom, zošikmeným od styku ramien a pyramidálnym ukončením hrotitého trňa (Ruttkay 1976, 349). Časove spadajú do 11.–12. storočia. Registrujeme ich v širšom stredoeurópskom priestore – Chľaba, Rokytňá na Morave a i. Sem spadá aj pomerne dlhý hrot kopije s tuľajkou a postrannými úchytkami (obr. 4:3). Z prostredia hradu, ale i temena Sitna pochádzajú početné železné hroty do šípov luku, kuše (obr. 4:4–5), datované do 13.–14. storočia. Strategický vojenský význam lokality v stredoveku potvrdzuje nález železnej hákovnice z 15. storočia, nájdenej v areáli hradu a k nej patriacich stoviek olovených guliek (obr. 4:6–7). Produkciu olovených guliek na lokalite do palných zbraní 15.–16. stor. dokazujú viaceré nálezy nožníc či ojedinelé polovice kadľubu z bridlice (obr. 6:8–9, 7:6–7).

K jedinečným nálezom kovovej industrie z prostredia hradu patrí kresadlo v tvare loveckého psa (obr. 7:1). Pes je znázornený v pohybe, zhotovený technikou odlievania v bronze. Na Slovensku je zatiaľ známy ešte jeden nález zo Solčian, datovaný do 12.–13. storočia.

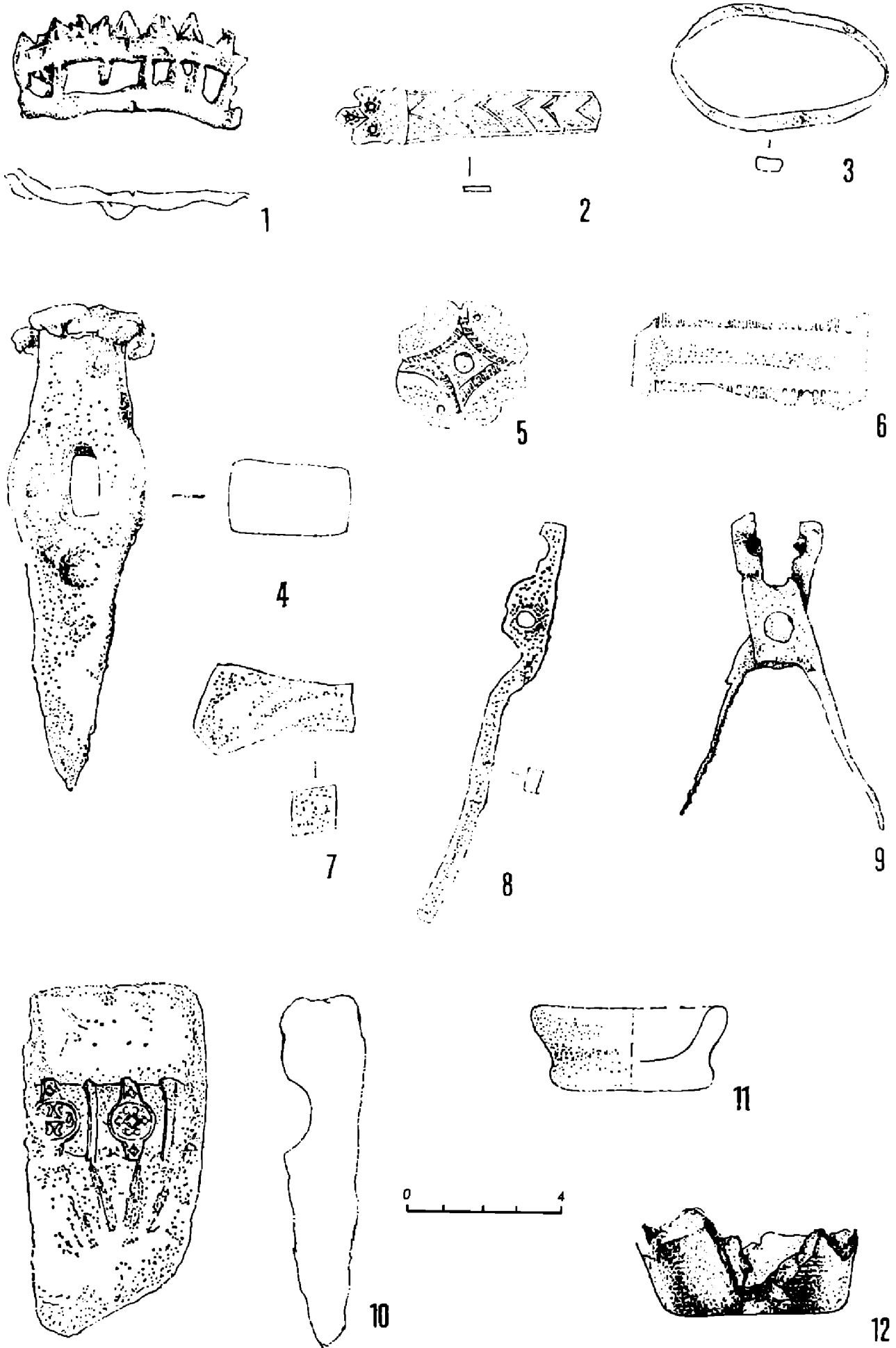
Do skupiny predmetov reprezentujúcich stavebné kovania patria zámky s kľúčmi, pánty dverí a okien, petlice s reťazou a pod. (obr. 5). Kolekciu visiacich zámkov zastupujú dva druhy: zámok s dutým telom a háčikovým, resp. pántovým ramienkom (obr. 5:4–5) a krabicový visiaci zámok trojuholníkového tvaru (obr. 5:1). Prvý typ, rámcovo datovaný do 14.–15. stor. má mnohé analógie z viacerých hradov na Slovensku, Čechách i Maďarsku; podobne sa to týka i druhého typu, všeobecne považovaného za mladší typ visiaceho zámku. Prvý typ sa našiel na terase Sitna, čím dokazuje predpoklad lokalizácie sídliskových objektov v týchto miestach. Druhý typ visiaceho zámku sa našiel spolu s väčšinou kľúčov v areáli hradu.

Medzi ojedinelé nálezy patrí aj banické železko z miesta výplne jamy na skladovanie vápna pri hradnom nádvorí. Podobný druh nálezov našiel už A. Kmet' pri odkryve hradnej cisterny. V tejto súvislosti prichádza do úvahy využitie banskoštiavnických baníkov pri stavbe, resp. stavebných úpravách hradu. Nebolo to totiž neobvyklé, že v banských regiónoch Európy sa skúsení baníci podieľali aj na výstavbe hradov, v prípade Sitna išlo o kráľovský hrad. Dodnes viditeľné záseky do skalného podlažia v miestach osadenia základných múrov hradu svedčia o veľmi náročnej práci s tvrdou andezitovou skalou.

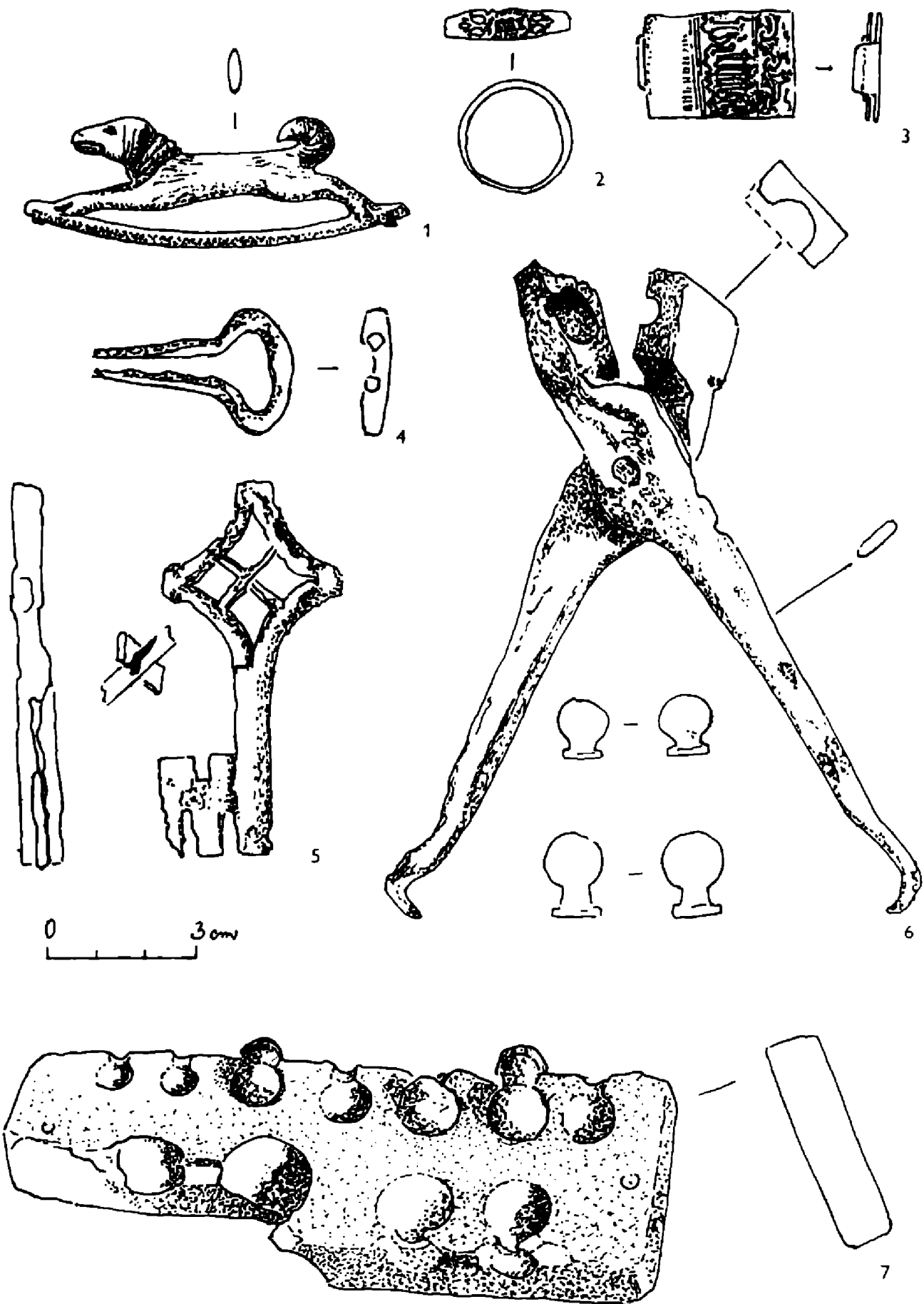
K najpočetnejším nálezom zo stredovekých hradov na Slovensku patrí súbor vyše 250 mincí zo Sitna. Počet zodpovedá technike preosievania zeminy, najmä z hradného smetiska. Za najstaršie možno považovať uhorské brakteáty konca 12. storočia až po denáre 17. storočia, pričom tu registrujeme razby z viacerých európskych štátov (Nemecko, Poľsko, Škandinávia). K tomuto typickému druhu nálezov obchodného charakteru možno

Obr. 5. Gotické klíče a známky z hradu a temena Sítina.

Obr. 6. Výber materiálu z temena lokality (10), ostatné z hradu.

Obr. 7. Výber kovového a ostatného materiálu z lokality. Kresba J. Patsch.

priradiť aj olovené plomby z 15. storočia, okrem domácej uhorskej proveniencie je tu zastúpená nemecká oblasť v Porýní či Mníchova. Takýmto spôsobom bol označovaný dovažovaný tovar textilného charakteru (informácia J. Hunka).

Z bronzových predmetov sú v hojnom počte zastúpené už spomenuté súčasti odevu, prstene, ozdobné kovania; vzdelanostnú úroveň obyvateľov hradu dokumentujú viaceré knižné kovania s gotickým textom (obr. 7:3).

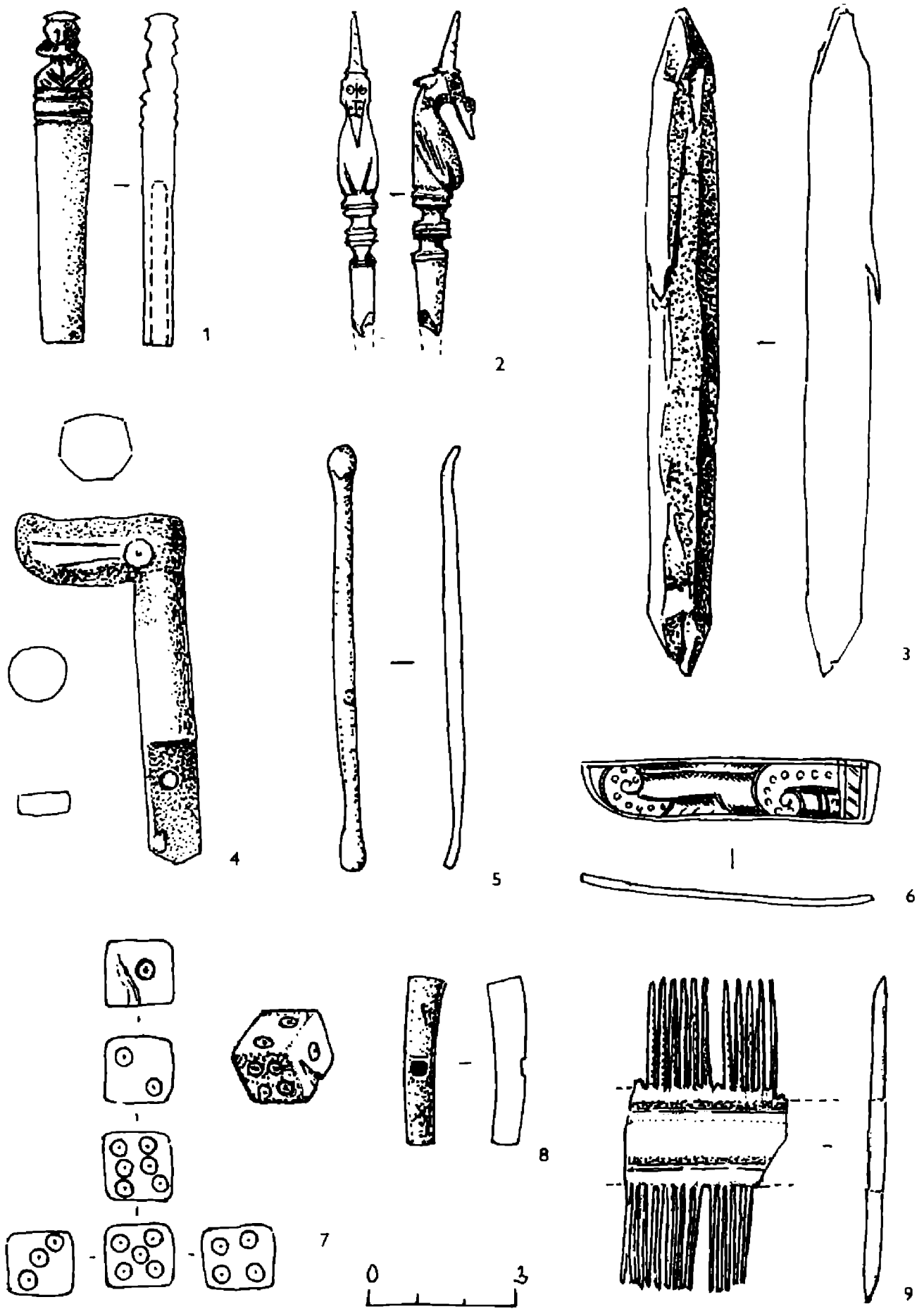
Kostené predmety

Početnú a pozorovaniahodnú skupinu nálezov sitnianskeho hradu predstavujú kostené výrobky či nálezy zvieracích kostí. Kostí ošípanej, svine divej, hydiny, množstvo vtáčích kostí v nálezových vrstvách predstavovalo dostatočnú materiálovú základňu pre spracovanie či úpravu zvieracích kostí kvôli spektru kostených výrobkov. Niektoré výrobky však boli určite importami. K ojedinelým európskym unikátom patria plastiky jednorožcov. Na Sitne sa zachovala veľmi precízne zhotovená figúrka jednorožca v tvare konskej hlavičky s hrivou na hrudi, zahrotenou bradou a v strede hlavy nasadeným rohom (obr. 8:2). Odlomená rukoväť je vymodelovaná do podoby troch oddelených prstencov. Chýbajúca časť znemožňuje jasné určenie funkcie (zakončenie šachovej figúrky?, kozmetická pomôcka?). Situáciu funkčného významu v tomto prípade uľahčuje nález jednorožca z hradu Kirholm v Litve, kde sa v r. 1971 našla plastika jednorožca (Caune 1994, obr. 4:3). Rozmerove i tvarove ide o veľmi analogický nález (10 cm), čo by naznačovalo jedno výrobné stredisko. Protiľahlá časť hlavičky je zakončená lyžicovitým tvarom, na základe čoho autor prisudzuje funkciu predmetu ako písacieho rydla. Zahrotenou časťou mohol majiteľ písať do voskovej tabuľky, lyžicovitou časťou text vymazával. Nález z Kirholmu, ale aj ďalších písacích rydiel z kosti (lokality Reval, Riga) zaraďuje do 15.–16. stor. Tento význam mohol mať aj predmet zo Sitna, avšak vzhľadom na jeho poškodenie nemožno jednoznačne rozhodnúť o funkcii. Do skupiny kostených predmetov, so snahou výtvarného stvárnenia jemnej profilácie a rytiny, patrí aj 7 cm dlhá rukoväť pravdepodobne príborového nožika (obr. 8:1). Obdĺžnikovitý tvar rukoväte, s 3 cm dutým otvorom pre nasadenie trňa nožika, je zakončená vodorovnými ryhami a plastikou bradatého muža s poprsím a baretou na hlave. Celkový výzor pripomína šľachtica či popredného mešťana renesančnej doby. Určitú podobnosť tomuto nálezu vykazuje rukoväť z Bratislavy (Slivka 1983, obr. 3:1, 5), pričom Š. Holčík ich datuje do 14. stor. a podľa neho ide o importy zo severného Nemecka a Francúzska (Holčík 1982). Nálezové okolnosti na Sitne toto datovanie nevylučujú.

Za jednoznačne predmet kozmetického charakteru možno považovať dvojstrannú lyžičku (8,5 cm), približne v strede akoby s ochranným puncem v podobe krúžku a stredovým bodom. Je zaujímavé, že len jedna strana nesie stopy po používaní (vybielená). Veľmi početne sú zastúpené platničky nožov, samostatne alebo kompletne s nožom, zdobené geometrickými alebo rastlinnými motívami, či jednoduché – nezdobené. Pozornosť si zaslúži malá pišťalka, vedľa otvoru označená krížikom (obr. 8:8). Na hradoch neprekvapujú nálezy hracích kociek či hrebeňov (obr. 8:7, 9). Stopy používania vidieť na torze nejakého zamykacieho mechanizmu – dózy (?), zakončenej vtáčou hlavičkou (obr. 8:4). Oproti vyššie uvedeným exponátom pôsobí hrubo a neforemne zhotovené obojstranne zahrotené rydlo (obr. 8:3), ktoré mohlo slúžiť na písanie do voskových tabuliek či výzdobu keramiky. Datovanie všetkých týchto nálezov je vzhľadom na nálezové oblasti vymedzené obdobím 14.–16. storočia.

Ostatný materiál

Táto kapitola zahrňuje veľmi rôznorodý materiál, ktorý však pri niektorých druhoch nemožno násilne oddeliť od vyššie spracovaných nálezov. Napríklad početne zastúpené nálezy trosky z blízkosti hradu naznačujú už pri technickej keramike spomenuté skúšobnícke práce. Analýza trosky z jednej terasy naznačila, že ide o kováčsku vyhňu, čo pri

Obr. 8. Výrobky z kostí. Kresba J. Patsch.

výstavbe hradu a najmä úprave skalného podlažia, budovaní hradnej cisterny bolo samozrejmosťou. Zvláštnu pozornosť si zaslúži aj polovica kadľubu na odlievanie štítkových prsteňov, zhotovená z miestneho andezitového tufu (obr. 6:10). Nález bol samostatne publikovaný (Labuda 1987, 685), datujeme ho do 12.–13. stor. Rovnako sa zachovala len jedna polovica kadľubu na odlievanie olovených brokov do palných zbraní z prostredia hradu, v ktorej sa mohli produkovať náboje rôzneho priemeru, a to až 11 ks naraz. Vyhotovený bol z mastencovej bridlice, po poškodení sa používala ako oslička, čo dokazujú ryhy po brúsení. Nález možno datovať do 16.–17. stor.

K pomerne početným nálezom patria aj fragmenty skla, napr. vitrážne sklo trojuholníkového tvaru z okien – často aj so zachovanými olovenými rámikmi, kruhové a elipsovité dna pohárov zelenkastej farby, tmavohnedé sklo z ozdobných pohárov. Vo všetkých prípadoch ide o importované sklo, ktoré možno rámcovo datovať do 15.–17. storočia. Štiavnické vrchy boli oddávna známe výskytom rôznych druhov minerálov, tieto zbieral aj stredoveký človek. Takýmto spôsobom si možno vysvetliť množstvo sôlových nálezov kremeňa, jaspisu, opálu, rôznych sedimentov, ktoré sa stali zároveň surovinou na výrobu hracích kociek, guľiek, brúsnych kameňov, dlaždíc a pod. Medzi veľmi zvláštne a ojedinelé patria 2 kusy vápennej omietky bielej farby, na povrchu zdobenej hnedou hlinkou do geometrickej podoby.

Záver

Cieľom tohoto príspevku bolo upozorniť na bohatú kolekciu nálezov z hradu na Sitne či k nemu príahľých polôh. Materiál o počte desaťtisícov položiek, získaný v r. 1964–1990, uložený okrem SBM v Banskej Štiavnici aj SNM Martin, AÚ SAV v Nitre, si zaslúži náležité spracovanie. Výber aj prezentácia niekoľkých predmetov na výročnej konferencii v Brne sa môže stať medzníkom potrebnej, náročnej, ale o to radostnej heuristickej práce.

LITERATÚRA

- CAUNE, A., 1994: Hochmittelalterliche Schreibgriffel aus dem ehemaligen Alt-Livland. In: Zeitschr. f. Arch. des Mittelalters, Jhg. 22, 3–13.
- FIALOVÁ, H.–FIALA, A., 1966: Hrady na Slovensku. Martin.
- HOLČÍK, Š., 1982: Příbory. Vyd. Tatran. Bratislava.
- KUKA, P., 1984: Zvolenské hrmčiarstvo. Slov. národopis 32, č. 4.
- LABUDA, J., 1987: Nález polovice kadľubu na odlievanie štítkových prsteňov na Sitne. Archeol. rozhľady 39, č. 6, Praha, 685–686.
- LABUDA, J., 1988: Stredoveké osídlenie Sitna. In: Stredné Slovensko 7, 269–293.
- MATUNÁK, M., 1983: Život a boje na slovensko-tureckom pohraničí. Bratislava.
- MEDVECKÝ, K. A., 1924: Život a dielo Andreja Kmeťa. Bojnice II. zv.
- RUTTKAY, A., 1976: Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhundert in der Slowakci (II). Slovenská archeológia XXIV, 1976, č. 2, s. 349, obr. 72.
- SLIVKA, M., 1983: Výrobky z kosti a parohu na Slovensku z obdobia stredoveku. AH 8, 327–346.
- ZREBENÝ, A., 1978: Osídlenie stredného Pohronia do 1. polovice 14. stor. so zreteľom na osídlenie banskoštiavnickej oblasti. Nepochikované.
- ŽEBRÁK, P., 1983: Archeologický výskum na Sitne roku 1982. In: AVANS v r. 1982, Nitra, 265–267.

Zusammenfassung

Beachtenswerte Funde aus der Burg in Sitno bei Banská Štiavnica

Unter die ältesten und bedeutsamsten archäologischen Lokalitäten der Slowakei gehört Sitno bei Banská Štiavnica. Sitno (1009 m) ist eine terrassenartige Anhöhe mit dem Graswuchs von der Größe ca. 16 ha. Die geographischen Bedingungen beeinflussten die Lokalisation eines Burgwalls in der Bronzezeit, der Besiedlung in der La-Tène-Zeit und vor allem den Aufbau einer mittelalterlichen Burg nicht weit vom Zugangsweg zum befestigten Teil des ehemaligen Burgwalls (Abb. 1). Man kann sagen, dass 80 % von Funden aus dieser Lokalität aus dem Burgareal, vor allem aus dem Burgkehrplatz stammt.

Keramik

In Sitno, wie auch in anderen Lokalitäten, ist diese Art von Funden am häufigsten vertreten. Es handelt sich um die gewöhnliche braune, graue, schwarze, aber auch weiße Küchenkeramik, welche in Banská Štiavnica und Umgebung vorkommt. Eine eigenartige Gruppe stellt die technische Keramik (Tiegelchen usw.) dar, was nicht überraschend ist, weil sich in der Nähe Erzadern befanden. In Fragmenten erhielten sich Kacheln aus weißem Ton mit dem Motiv des Hl. Georg zu Pferde oder die Hl. Elisabeth von Thüringen (Abb. 3).

Metalle

Außer der Keramik kommen unter den Funden aus der Burg am häufigsten geschmiedete Gegenstände oder Schmucksachen vor. Den ältesten Horizont der Funde aus Metall repräsentieren die Spornen mit Spitzen (Abb. 4: 1, 2) aus dem 11.–12. Jh. Einzigartig ist auch der Feuerstahl in Form eines Jagdhundes (Abb. 7:1). In der Slowakei ist noch der Fund aus Solčiany bekannt, der ins 12.–14. Jh. datiert ist. Die Kollektion von mehr als 250 Münzen aus Sitno gehört, was die Anzahl betrifft, unter die reichsten Funde in mittelalterlichen Burgen der Slowakei. Für die ältesten kann man die ungarischen Brakteaten aus dem 12.–17. Jh. halten.

Gegenstände aus Horn

Unter die europäischen Unikate gehören die Einhornplastiken. Aus Sitno stammt ein präzis verfertigtes Einhornfigürchen – ein Pferdekopf mit der Mähne auf der Brust und mit dem Spitzbart (Abb. 8:2). In diese Kollektion gehört auch ein 7 cm langer zart profilierter und graviertes Stiel wahrscheinlich von einem Essmesser (Abb. 7:1).

Anderer Funde

Von anderen Funden ist die Hälfte einer Gießform für die Herstellung von Schildfingerringen aus dem hiesigen Andesittuff merkwürdig (Abb. 6:10), die ins 12.–13. Jh. datiert ist. Interessant ist auch die Hälfte einer Bleikugelgießform für die Erzeugung der Schrotladung für Feuerwaffen aus Talkschiefer aus dem 16.–17. Jh. (Abb. 7:7).

Abbildungen:

1. Grundriß der Lokalität. Zeichnung Autor.
2. Grundriß der mittelalterlichen Burg, Situation zu A. Kmet's Lobzeiten (1) und im J. 1978 (2). Zeichnung Autor.
3. Die im Burgareal gefundenen Kacheln. Zeichnung Z. Murgašová.
4. Auswahl aus den Metallgegenständen aus dem Sitno-Gipfel und aus der Burg. Zeichnungen Autor.
5. Gotische Schlüssel und Schlösser aus der Burg und aus dem Sitno-Gipfel.
6. Auswahl aus dem Material aus dem Gipfel der Lokalität (10), weiteres Material aus der Burg.
7. Auswahl aus dem metallenen und anderen Material aus der Lokalität. Zeichnung J. Patsch.
8. Erzeugnisse aus Horn. Zeichnung J. Patsch.